

SUMMARY

Kovtun G., Martynenko L. Reforming of higher pedagogical education in Ukraine in conditions of European integration.

One of the priorities of the state policy in the field of education in the conditions of European integration process and in accordance with the Bologna declaration provisions is to build higher pedagogical education in Ukraine. This process needs updating of the goals and improvement of the content of teacher education based on the competence approach, raising the level of professional preparation of teachers taking into account not only the achievements of national science, but also the main trends and regularities of teacher training functioning in Europe.

Among the main problems there can be distinguished the lack of the long term single conceptual approach to the operation and development of the national system of pedagogical education; low level of material and technical, educational and information provision of higher education; weak motivation to public, businesses and investment in education; insufficient correspondence between the requirements of the society in the higher education system and its financial support from the state; the lack of an effective system of social and economic incentives for teachers and scientific-pedagogical staff.

Considerable attention needs solving the problem of lowering the motivation of school leavers for acquiring teaching profession, inefficient system of employment of graduates of higher pedagogical institutions and lack of mobility systems retraining of pedagogical staff according to the needs of the labour market.

There is a need in overcoming inconsistencies in education quality monitoring system according to the international standards and improving the quality of the evaluation system of university graduates, including pedagogical.

The key point of reform of higher education in Ukraine is the adoption on July 1, 2014 a new law «On Higher Education», which regulates functioning of higher education system.

Improving the quality of teacher training requires a change of the status of pedagogical education and its carrier – Pedagogical University – into their space. Pedagogical Universities should become centres of educational research and educational complexes and take the initiative and leaders of innovative processes in education.

Reforming pedagogical education provides for demonopolization and diversity system of postgraduate pedagogical education and forms of advanced training of teaching staff at educational establishments outside their permanent place of work.

Key words: education system, higher pedagogical education, European Credit Transfer System (ECTS).

УДК378.011.3-057.175:316.61

О. Г. Коркішко

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

УСВІДОМЛЕННЯ СУЧАСНИМ ВИКЛАДАЧЕМ ВЛАСНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ЯК ЗАПОРУКА ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ

У статті актуалізовано питання професійного зростання викладача вищої школи. Охарактеризовано концепцію особистості, розроблену видатним психологом К. Платоновим. Відповідно до цієї концепції у структурі особистості виділено загальні, особливі й одиничні (індивідуальні) властивості. Розглянуто професійну діяльність викладача вищої школи, яка вимагає наявності певних особистісних якостей, соціально-психологічних рис і педагогічних здібностей, що є результатом, зокрема й професійного росту. Визначено психолого-педагогічні особливості формування професіоналізму викладача вищого навчального закладу.

Ключові слова: викладач, професіоналізм, професійний зріст, професійна культура, педагогічна діяльність, структура особистості.

Постановка проблеми. Загально визнано, що ефективність функціонування системи вищої освіти в Україні значно залежить від професіоналізму науково-педагогічних кадрів. Розвиток професіоналізму викладачів робить ефективною їхню діяльність, через яку реалізовується й державна політика – зміцнення інтелектуального та духовного потенціалу нації, розвиток науки, збереження та збільшення культурної спадщини. Своїм ставленням до змісту навчального матеріалу, методикою викладання, вимогливістю, стилем спілкування зі студентами педагог закладає основи професіоналізму майбутніх учителів. Викладач педагогічного ВНЗ є для студентів професійним зразком і своїм ставленням до праці закладає не лише освітній фундамент майбутніх фахівців, а й їхнє ставлення до професійної діяльності.

Суттєвою передумовою професійного зростання педагога є його активна участь в інноваційних процесах, які зорієнтовані на якісну зміну системи освіти, її оптимізацію. Сучасний педагог вищої школи має спрямовувати власну діяльність на формування наукового мислення, розвиток внутрішньої особистої потреби в постійному саморозвиткові, самоосвіті, самовихованні впродовж усього життя.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз психолого-педагогічної літератури виявив, що особистості викладача ВНЗ, зокрема його професійному росту, саморозвитку, присвячено значну кількість наукових досліджень. Вимоги до особистості викладача ВНЗ у структурі його професійної компетентності розглядали Н. Волкова, І. Зязюн, О. Котенко, А. Кузьмінський та ін. Проблеми вдосконалення професійної діяльності педагога приділено увагу в наукових працях, які частково торкаються вивчення окремих груп професійних умінь: загальнопедагогічних (О. Абдуліна, І. Зязюн, В. Мельникова, Л. Спірін та ін.), дидактичних (В. Бондар, Н. Білокур, П. Гусак, Л. Лаврова, О. Савченко, Т. Шайденкова), гностичних (Н. Кузьміна, Г. Воеводська, З. Євсарєва, В. Єлманова, О. Петунін, Г. Нікітіна).

Шляхи визначення професійних вимог до викладачів, висунутих сучасним суспільством, обговорено у працях І. Булах, М. Мруги, І. Філончука. На їхню думку, центральне місце в забезпеченні якості освіти посідає якість викладання, а отже, і якість самих викладачів. Якість викладача – це його знання, навички, здібності й нахили тощо.

Дослідженню психологічних аспектів проблеми професійного росту викладачів присвячено низку праць вітчизняних учених-психологів (І. Бех, С. Іванов, Я. Коломинський, О. Киричук, В. Моляко, В. Паламарчук, О. Скрипченко та ін.).

Мета статті полягає у висвітленні ролі та значення професійного зростання викладача вищої школи на сучасному етапі розвитку суспільства.

Виклад основного матеріалу. Виховання підростаючого покоління, підготовка його до життя в широкому сенсі – одне з найважливіших завдань сучасного суспільства. Успішне розв'язання цього завдання багато в чому залежить від вихователя в дошкільному закладі, учителя у школі, викладача у ВНЗ.

Виконати покладену місію, зокрема викладач, зможе лише тоді, коли буде безперервно збагачуватися науковими знаннями, педагогічними навичками та вміннями, буде вдосконалювати власну особистість, досягне педагогічної майстерності. Для зростання авторитету, престижу професії необхідно підвищувати вимоги до самого викладача, бо значним чинником успіху навчання й виховання молоді є особистість педагога.

Та чи кожен викладач може досягти досконалості, майстерності у своїй роботі? Загальновідомо, що науковці відстоюють думку, що справжній педагог має постійно працювати над собою. Так, А. Макаренко зазначав, що «я став справжнім майстром лише тоді, коли навчився говорити «йди сюди» з 15–20 відтінками, коли навчився давати 20 нюансів у постановці обличчя, фігури, голосу» [5, 269]. Такою самою клопіткою працею з розвитку власної особистості відрізнявся і В. Сухомлинський. Даючи визначення виховної діяльності, він писав: «Я глибоко переконаний, що найбільш точним визначенням було б таке: процес виховання виражається в єдності духовного життя вихователя й вихованців – у єдності їхніх ідеалів, прагнень, інтересів, думок, переживань» [7, 20]. Ця єдність виражається в тому, що педагог може вчити лише до тих пір, поки він сам вчиться, може виховувати, поки сам виховується і вдосконалюється.

На думку Н. Волкової [1], А. Кузьмінського [4] та інших, викладач вищої школи має задовольняти такі вимоги: висока професійна компетентність – глибокі знання й широка ерудиція в науково-предметній галузі, нестандартне мислення, креативність; педагогічна компетентність – знання педагогіки і психології, володіння сучасними формами, методами, засобами й технологіями навчання; комунікативна компетентність – культура усної та писемної форм мови, володіння іноземними мовами, сучасними інформаційними технологіями, ефективними методами та прийомами міжособистісного спілкування тощо; соціально-економічна компетентність – знання глобальних процесів розвитку цивілізації та функціонування сучасного суспільства, а також основ соціології, економіки і права тощо.

Чим краще усвідомлює викладач своє високе призначення, розуміє вимоги, пред'явлені до його особистості, тим активніше він працює над собою. А це – запорука професійного успіху. Проте одного бажання, високого почуття відповідальності недостатньо для професійного зростання. Потрібні ще й особливі знання і вміння в цій галузі.

Перш, ніж розглянути зміст професійного зростання, зупинимось на питанні про структуру особистості викладача. Розглядаючи проблеми

професійного розвитку викладача, ми будемо послуговуватися концепцією особистості, розробленого видатним психологом К. Платоновим. Він запропонував власну концепцію динамічної структури особистості, виділяючи такі підструктури: соціально-обумовлені особливості (спрямованість, моральні якості); досвід (обсяг і якість наявних знань, навичок, умінь і звичок); індивідуальні особливості різних психічних процесів (відчуття, сприйняття, пам'ять); біологічно обумовлені особливості (темперамент, задатки, інстинкти, найпростіші потреби) [6].

Відповідно до цієї концепції у структурі особистості знаходять відображення загальні, особливі й одиничні (індивідуальні) властивості, що утворюють чотири підструктури, які розташовані у вигляді піраміди: біля її основи – біологічно обумовлені якості, у вершини – соціальні.

Зазначимо, що до загальних властивостей особистості викладача відносять політичні, моральні, вольові, правові, естетичні та інші, що утворюють основу індивідуальної свідомості особистості. До особливих відносять якості, пов'язані з індивідуальним досвідом і професійною діяльністю. У викладача – це теоретична й методична підготовленість із предмету, психолого-педагогічна грамотність. Сюди ж відносять спеціальні професійні вміння та здібності як властивості особистості: пізнавальні, комунікативні, інформаційні, організаторські тощо.

До індивідуальних якостей особистості відносять: по-перше, індивідуальні особливості психічних процесів; по-друге, особливості типу вищої нервової діяльності та темпераменту, а також деякі фізичні дані, що мають значення для викладацької роботи.

Безумовно, не менше значення мають і особливості психічних процесів: гнучкість, критичність і глибина розуму; емоційна чутливість і чуйність; вольові риси, здатність впливати на інших людей тощо. Без цих якостей немає викладача, бо не може розвинути мислення й навчити той, хто ними не володіє, не може сформулювати моральні, естетичні й інші почуття, той, у кого не розвинені ці якості; не може впливати на вольові риси характеру учнів безвольний чи слабівольний педагог.

Відомо, що важливими для педагогічної професії є і природні дані: тип вищої нервової діяльності, особливості темпераменту й навіть зовнішній вигляд. Уся особистість педагога повинна бути здебільшого піддана «професіоналізації». Розрізнімо властивості професійно значущі та власне професійні якості та властивості. До останніх відносять:

- соціальну і професійну спрямованість особистості, яка виявляється в умінні спілкуватися з учнями, у бажанні навчати й виховувати їх;
- професійну і спеціальну підготовленість і компетентність;
- комплекс психічних якостей (пізнавальних, емоційних, вольових), які утворюють власне педагогічні здібності;

- культуру темпераменту, урівноваженість (не інертність, а баланс збудження й гальмування, їх відповідність діалектиці педагогічного процесу) [2].

Говорячи про якості особистості викладача, актуалізуючи професіоналізм, не можна не зупинитися на його професійній культурі. Поняття «культура» давно включено в практику педагогічної діяльності. У зв'язку з аналізом особливостей педагогічної діяльності, вивченням педагогічних здібностей, педагогічної майстерності педагога проблема знайшла відображення у працях С. Архангельського, А. Барабанщикова, Е. Бондаревської, Н. Кузьміної, Н. Тарасевич, Г. Хозяїнова та ін. Одні розуміють під цим поняттям високий рівень педагогічної освіти, другі – етико-педагогічні якості особистості, виділяючи педагогічний такт і повагу до особистості учня, треті – педагогічну майстерність, інші вважають, що педагогічна культура охоплює всі сфери особистості викладача, увесь його життєвий досвід тощо. Говорячи про культуру, урахуємо те, що увійшло в неї із загальнолюдської культури, і те, що породжено безпосередньо педагогічною працею, й індивідуальні особливості вияву культури конкретної людини.

У дослідженні С. Елканов виділяє найбільш суттєві ознаки педагогічної культури як складної якості особистості вчителя (викладача). До них можна віднести:

- ясно виражену, стійку педагогічну спрямованість інтересів і потреб;
- гармонійний розумовий, моральний та естетичний розвиток;
- педагогічну майстерність;
- доброзичливий характер, товариськість, захопленість роботою;
- установку на постійне самовдосконалення;
- культуру темпераменту;
- широкий науковий і художньо-естетичний кругозір;
- здатність легко та природно входити у творчий стан, уміти актуалізувати свої емоційні, інтелектуальні та вольові процеси [2].

Зрозуміло, що педагогічна культура не зводиться ні до окремо названих якостей, ні до їх суми. В її основі лежать світоглядні, моральні, естетичні, інтелектуальні та інші компоненти загальної культури педагога. Без постійної роботи викладача над розвитком власної особистості досягти високої педагогічної культури неможливо. Як указував І. Ісаєв, професійно-педагогічна культура викладача ВНЗ – це спосіб творчої самореалізації його особистості в різноманітних видах педагогічної діяльності, спрямованої на освоєння, передачу і створення педагогічних цінностей і технологій [3].

Зважаючи на вище викладене виокремимо такі вимоги до професіоналізму викладача вищого навчального закладу. У педагогіці вищої школи вважається загальноновизнаним, що професійні вимоги до педагога повинні складатися з трьох основних комплексів:

загальногромадянські риси; властивості, що визначають специфіку педагогічної професії; спеціальні знання, уміння й навички зі спеціальності.

Професійна діяльність викладача вищої школи вимагає наявності певних особистісних якостей, соціально-психологічних рис і педагогічних здібностей, які є результатом, зокрема й професійного зростання. Серед них основними є такі:

1. Загальногромадянські риси: широкий світогляд, принциповість і стійкість переконань; громадянська активність і цілеспрямованість; національна самосвідомість, патріотизм і толерантність; гуманізм і соціальний оптимізм; високий рівень відповідальності та працелюбність.

2. Морально-психологічні якості: чесність і ясність у взаєминах із людьми; високий рівень загальної і психологічної культури; повага до професіоналізму і наукової спадщини інших; акуратність, дисциплінованість і вимогливість.

3. Науково-педагогічні якості: науково-педагогічна творчість; професійна працездатність; активна інтелектуальна діяльність, науковий пошук; педагогічне спрямування наукової ерудиції; педагогічна спостережливність, увага та інтуїція; володіння педагогічною технікою; гнучкість і швидкість мислення в педагогічних ситуаціях; культура мови та мовлення; володіння мімікою, поставою, рухами й жестами тощо.

4. Індивідуально-психологічні особливості: високий рівень соціального сприйняття й самопізнання; інтелектуально-пізнавальна зацікавленість і допитливість; інтерес до розвитку потенційних можливостей студентів і потреба в педагогічній діяльності з ними; емоційна стійкість, витримка; саморегуляція, самостійність і діловитість у розв'язанні життєво важливих завдань; твердість характеру тощо.

5. Професійно-педагогічні здібності: адекватне сприйняття студента й безумовне прийняття його як особистості; педагогічний оптимізм; проектування цілей навчання й прогнозування шляхів професійного становлення майбутнього спеціаліста; конструювання методичних підходів і здатність передбачати можливі результати; організаторські та комунікативні здібності; духовно-виховний вплив на академічну групу й особистість студента тощо.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, підготовка нової генерації науково-педагогічних кадрів, які б володіли всіма вищезазначеними якостями й відповідали вимогам професійного становлення, передбачає реалізацію системи професійної підготовки викладача вищої школи. Здатність викладача вищої школи до успішного професійного становлення в умовах сучасного суспільства залежить від саморозвитку; усвідомлення чинників, що сприяють чи перешкоджають становленню професіоналізму, і можливості долати чинники, що перешкоджають, розв'язувати вирішувати проблеми; оцінювання власної професійної діяльності; ступеня задоволеності професійною підготовкою тощо.

Отже, констатуємо, що професіоналізм викладача вищої школи вимагає наявності загальногромадянських рис, морально-психологічних і науково-педагогічних якостей, індивідуально-психологічних особливостей, професійно-педагогічних здібностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волкова Н. П. Педагогічній комунікації (Практичний посібник) / Н. П. Волкова. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2005. – 128 с.
2. Елканов С. Б. Профессиональное самовоспитание учителя : Кн. для учителя / С. Б. Елканов. – М. : Просвещение, 1986. – 143 с.
3. Исаев И. Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя : учебное пособие / И. Ф. Исаев. – М. : Издательский центр «Академия», 2004. – 208 с.
4. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник / А. І. Кузьмінський. – К. : Знання, 2005. – 486 с.
5. Макаренко А. С. Сочинения [Текст] : в 7-ми т. / А. С. Макаренко. – 2-е изд. – М. : Изд-во агентства печати «Новости», 1957–1958. – Т. 5 : Общие вопросы педагогики ; Воспитание в советской школе. – 1958. – 560 с.
6. Платонов К. К. Структура и развитие личности / К. К. Платонов – М., 1986. – 255 с.
7. Сухомлинский В. А. Разговор с молодым директором школы / В. А. Сухомлинский. – М., 1973. – 208 с.

РЕЗЮМЕ

Коркишко Е. Г. Осознание современным преподавателем собственного назначения как залог профессионального роста.

В статье актуализирован вопрос профессионального роста преподавателя высшей школы. Охарактеризована концепция личности, разработанная выдающимся психологом К. Платоновим. Согласно этой концепции в структуре личности выделены общие, особые и единичные (индивидуальные) свойства. Рассмотрена профессиональная деятельность преподавателя высшей школы, которая требует наличия определенных личностных качеств, социально-психологических черт и педагогических способностей и является результатом, в том числе и профессионального роста. Определены психолого-педагогические особенности формирования профессионализма преподавателя высшего учебного заведения.

Ключевые слова: преподаватель, профессионализм, профессиональный рост, профессиональная культура, педагогическая деятельность, структура личности.

SUMMARY

Korkishko O. Modern teacher's awareness of his role as a guarantee of his professional growth.

It is generally known that the effectiveness of the system of higher education in Ukraine largely depends on the professionalism of the teaching staff. Professional development of teachers makes effective their activity by means of which public policy is implemented – the strengthening of the intellectual and spiritual potential of the nation, the development of science, the conservation and increasing of cultural heritage.

The better the teacher is aware of his high role, understands the requirements for his personality, the harder he is working at them. This is the key to his professional success.

Considering the problem of teachers' professional growth, we will proceed with the concept developed by the prominent psychologist, K. Platonov. According to this concept in the personality structure there are reflected the general, special and individual (personal) qualities that form four substructures, which are arranged in a pyramid, at the bottom of it there are biologically stipulated qualities, at the top of it there are socially stipulated ones.

We'd like to note that the general personality traits include political, moral, strong-willed, legal, aesthetic, etc., which form the basis of individual consciousness of the individual. The personal traits include individual experience and professional activity. The individual qualities include: individual characteristics of mental processes, the peculiarities of the types of higher nervous activity and temperament, as well as some physical data relevant to teaching work.

Of course, no less important are the mental processes and characteristics: flexibility, critical and insightful mind; emotional sensitivity and responsiveness; volitional features, the ability to influence others and so on. Without these qualities there does not exist a teacher as it is impossible to develop thinking and to teach that human who has no these qualities, whose qualities are not developed; a weak-willed or infirm teacher cannot influence on pupils' willful traits.

Consequently, the training of the new generation of the teaching staff, who would have all the above mentioned qualities and meet the requirements of the professional formation, involves the implementation of the vocational training of a high school teacher. The ability of a teacher to a successful professional becoming in today's society depends on the professional self-development; the understanding of the factors that facilitate or hinder the establishment of professionalism and capabilities to overcome the preventive factors and solve problems; the evaluation of their professional activities; the degree of satisfaction with the vocational training, etc.

Key words: *teacher, professional skills, professional growth, professional culture, pedagogical activity, personal structure.*